

Kaugalian at Paniniwala ng mga Igorot: Salin ng Anim na Kabanata ng Au Coeur Sauvage Des Philippines ni René Jouglet

Camillo Nogoy

Tala ng Tagasalin

Ang mga tribong etniko ng Cordillera ay nakatira sa mga bulubundukin ng limang probinsyang matatagpuan sa Hilagang Luzon. Ang nasabing mga tribo ay karaniwang tinatawag na “Igorot,¹” bagaman itong taguring ay hindi masasabing may matibay na basehan: “These people are tenuously called Igorots.²” Ayon kay William Henry Scott, isang historyador, mas tumpak na tawagin ang naturang mga grupo ayon sa kanilang kinabibilangang pangkat etno-lingwistiko: ang mga Ibaloi at Kakanay ng Benguet, mga Bontoc ng Mountain Province, mga Kalinga, mga Isneg ng Apayao, mga Ifugao, at mga Tinggian ng Abra.³ Ang “Igorot” ay hango sa mga salitang “golot” na ang ibig sabihin ay “bulubundukin” at “i” na ang ibig sabihin ay “mga taong nakatira sa.”⁴

Sa simula ng tangkang pananakop ng mga Kastila sa Cordillera noong 1572, sinasabing inabutan ng mga naturang dayuhan ang

1. William Henry Scott, *The Discovery of the Igorots: Spanish Contact with the Pagans of Northern Luzon* (Quezon City: New Day Publishing, 1974), 6.

2. Tomas Andres, *Understanding the Values of the Bontoc and the Bakun Igorots* (Quezon City: Giraffe Books, 2004), 19.

3. William Henry Scott, *The Discovery of the Igorots: Spanish Contact with the Pagans of Northern Luzon*, 6.

4. William Henry Scott, *The Discovery of the Igorots: Spanish Contact with the Pagans of Northern Luzon*, 6.

mga Igorot na nakatira sa mga munting pamayanan, at agrikultura o pagtatanim ang kanilang pangunahing ikinabubuhay. Ang mga nasabing pamayanan ay malaya sa isa't isa, bagaman ang mga ito ay nagkakaroon ng ugnayan sa pamamagitan ng kalakalan.⁵ Batay sa mga datos, sa pagsisimula ng ikadalawampu't isang siglo, may kulang-kulang isang milyon at limandaang libong Igorot sa Pilipinas.⁶

Ang mga tribong etniko ng Cordillera at ang kanilang kultura ang naging tampok sa librong *Au Coeur Sauvage des Philippines* (Sa Sentro ng Pagiging Di-Sibilisado sa Pilipinas) ni René Jouglet, isang manunulat na Pranses. Ang libro ay naglalaman ng mga tala ng pagbiyahe ng may-akda sa Mountain Province at ng pakikipamuhay nito sa mga tribong etniko ng Cordillera noong panahon ng Commonwealth. Mababasa sa nasabing akda ang kanyang mga obserbasyon, karanasan, at mga gunam-gunam. Ang libro ay unang nailathala noong 1934. Mayroon itong labintatlong (13) edisyon na nalimbag mula 1934 hanggang 1937.

Ang May-Akda

Ang may-akda ng libro na si René Jouglet ay isang manunulat at tagasaling Pranses. Ipinanganak siya noong ika-19 ng Mayo 1884 sa bayan ng Gommegnies sa Pransya, at namatay sa Montrouge noong ika-24 ng Agosyo 1961. Sa tulong ng isang kaibigan, nakapagtrabaho si Jouglet sa mga magasin na *Figaro Illustré* at *Mercure de France*. Sa mga naturang babasahin nagsimula ang kanyang karera sa pagsusulat. Bukod sa pagiging manunulat, naging propesor din si Jouglet sa Honnechy, isang bayan sa hilaga ng Pransya, at tagapagsalita sa radyo.⁷

5. Angelo De los Reyes, *Igorot: A People Who Daily Touch the Earth and the Sky*. (Baguio City: Cordillera Schools Group, 1986), 2.

6. "Igorot," *Britannica.com*, last modified March 26, 2015, <http://www.britannica.com/topic/Igorot>.

7. "René Jouglet," www.gommegnies.edu, na-akses noong 12 August 2012.

Nagsulat si Jouglet ng mga nobela, tulad ng *Le Jardinier d'Argenteuil* na naging pelikula noong taong 1966⁸ at mga libro tungkol sa kultura ng mga bansa, tulad ng Mazowsze, chants et danses du folklore polonais. Bukod sa pagsusulat ng mga sarili niyang libro, nagsalin din ng ilang akda si René Jouglet. Ang *Karl et Anna, suivi de Le Pont du destin* ni Leonhard Frank at *La Fuite sans fin* ni Joseph Roth ay mga salin ni Jouglet mula sa wikang Aleman.

Hindi lang ang *Au Coeur Sauvage des Philippines* ang isinulat ni Jouglet na may kinalaman sa Pilipinas. Isinulat din niya ang *Aventures aux Philippines*, isang magasin tungkol sa kanyang mga paglilibot sa Pilipinas, at ang librong *La Ville Perdue* na may kinalaman sa kanyang pagsasaliksik sa pagsugod ng piratang si Limahong sa Luzon. Ang mga artikulong “*Une Nuit Chez les Sauvages*” at “*La Soirée de Manille*” ay mga likha rin ni Jouglet na may kaugnayan sa Pilipinas.⁹

Bukod kay René Jouglet, may iba pang mga Pranses ang pumunta sa Pilipinas at gumawa ng mga akda patungkol sa kanilang paglalakbay. Isa rito si Paul de la Gironière, isang doktor. Namalagi si Gironière sa Jala Jala (na ngayon ay bahagi ng probinsya ng Rizal) kung saan siya nag-alaga ng mga baboy at nagtanim ng kape at tubo. Mababasa ang kanyang naging buhay sa Pilipinas sa akdang *Twenty Years in the Philippines* na, ayon kay Gironière, naglalaman ng mga impormasyon na maaaring interesante sa mga taong gustong malaman ang pamumuhay ng mga tribong kanyang nakasalamuha.¹⁰

Si Joseph Montano ay isa ring Pranses na pumarito sa Pilipinas. Isa naman siyang antropologo na inatasan ng gobyernong

8. “The Gardener of Argenteuil,” IMDB.com, na-akses noong July 30, 2015, <http://www.imdb.com/title/tt0059328/combined>

9. “René Jouglet,” www.gommeignie.edu, na-akses noong 12 August 2012.

10. Paul de la Gironière, *Twenty Years in the Philippines* (Manila: Filipiniana Book Guild, 1962), xiv

Pranses na gumawa ng pag-aaral tungkol sa bansa. Mababasa ang kanyang mga tala at pag-aaral sa akdang Rapport sur Une Mission aux Îles Philippines et en Malaisie. Kabilang sa kanyang pinag-aralan ay ang kapaligiran, panahon, at mga pangkat ng taong naninirahan sa Pilipinas. Nanatili si Montano sa Pilipinas mula ika-20 ng Mayo 1879 hanggang ika-19 ng Hunyo 1881.

Ang Akda

May dalawampu't siyam na kabanata ang *Au Coeur Sauvage des Philippines*. Hindi kasama sa bilang na ito ang isang maikling pambungad kung saan ikinuwento ng may-akda ang kanyang kagustuhang makapagbiyahe sa mga lugar na sagana ang likas-yaman. Kaya naman, ayon kay Jouglet, tamang-tama ang pagkakatanggap niya ng sulat mula sa isang kaibigang inaanyayahan siya na pumunta sa Pilipinas, isang bansang mayaman ang kalikasan, base sa mga narinig at nasabi sa kanya.¹¹ Bukod sa personal niyang pananabik, ninais din ni Jouglet na magbigay ng impormasyon tungkol sa bansang Pilipinas sa mga kapwa niya taga-Europa, sa pamamagitan ng pagtatala ng kanyang mga nasaksihan at naranasan sa kanyang pansamantalang pananatili sa naturang bansa, partikular sa ilang bahagi ng Hilagang Luzon.

Hindi lamang ang *Au Coeur Sauvage des Philippines* ang nag-iisang akdang naglalahad ng kultura ng mga Igorot ng Cordillera. Sa katunayan, noong 1903, ilang dekada bago ang pagbiyahe ni Jouglet, bumiyaha sa Pilipinas si Albert Jenks, isang Amerikanong antropologo, at namuhay sa Lepanto-Bontoc nang limang buwan kasama ang kanyang asawa.¹² Ang akdang *The Bontoc Igorot* ang naging bunga ng paglalakbay at pakikipamuhay ni Jenks. Ang nasabing akda ay isinulat na may layong maging bahagi ng serye ng

11. Rene Jouglet, *Au Coeur Sauvage des Philippines* (Paris: Bernard Grasset, 1934), 8.

12. Albert Jenks, *The Bontoc Igorot* (Manila: Bureau of Public Print, 1905), 14.

mga siyentipikong pag-aaral para sa The Ethnological Survey for the Philippine Islands ng noong Department of the Interior ng Estados Unidos. Noong taong 1965 naman nalathala ang The Culture of the Bontoc Igorots ni Carmencita Cawed. Sa taong 1967 naman lumabas ang akdang The Songs of a People: Igorot Customs in Eastern Benguet ng paring si Alfonso Claerhoudt. Ang naturang akda ay bahagi ng Saint Louis Quarterly ng Unibersidad ng Saint Louis. At noong 2004 naman nalathala ang Understanding the Values of the Bontoc and Bakun Igorots ng propesor na si Tomas Andres. Mababasa sa mga akdang nabanggit ang mga kaugalian, paniniwala, at alamat ng mga tribong etnikong tinawag na mga Igorot.

Karamihan sa mga kabanata ng *Au Coeur Sauvage des Philippines* ay naglalaman ng mga obserbasyon ni Jouglet sa iba't ibang aspeto ng kultura at pamumuhay ng mga Igorot, kabilang ang oulag o ang bahay kung saan nagsasama ang mga binata't dalagang Igorot bago ikasal (Kabanata 4 at 5), pamumugot ng ulo ng mandirgmaning Igorot (Kabanata VII at VIII), mga cañao o pag-aalay at mga pagdiriwang (Kabanata IX at XVII), mga ritwal sa paglilibing (Kabanata XX), paniniwala tungkol sa hustisya (Kabanata XIII) paniniwalang ispiritwal (Kabanata XXI), pati mga ritwal sa pagmimina (Kabanata XXVI). Mayroon ding mga kabanatang naglalaman ng kanyang mga tala tungkol sa itsura ng mga Igorot (Kabanata II) at sa tirahan ng mga ito (Kabanata III at IV). Ang mga kabanatang nabanggit ay hitik sa mga detalyadong paglalarawan ni Jouglet.

Bukod sa mga kabanata tungkol sa aspeto ng kultura, mayroon ding mga kabanatang naglalahad ng ilang alamat at kuwentong Igorot na naibahagi kay Jouglet: ang mga alamat ng kidlat at ng palay (Kabanata XIX), ang kuwento ng taksil na babaeng Igorot (Kabanata XVIII), at ang kuwento ng malungkot na sinapit ng dalawang Igorot na nakilala ng may-akda (Kabanata XI). Ang mga kuwentong ito ay kapupulutan ng mga aral at nagsisilbi ring mga pasilip sa mga paniniwala at pag-uugali ng mga Igorot. Mayroon namang isang kabanatang naglahad ng isang nakakaaliw at nakakamanghang kuwento tungkol sa isang islang may tatlong daang babae at

nag-iisang lalaki (Kabanata X)!

May mga kabanata ng libro na naglalaman ng mga paglalarawan ni Jouglet sa kapaligiran at kalikasan ng mga lugar na kanyang napuntahan o tinigilan, kasama na ang kanyang mga nakita, naamoy, at natikman (Kabanata I, II, III, at XVI). Mababasa rin ang kanyang pagdalaw at pagkamangha sa mga bukod-tanging yaman ng Pilipinas. Isang halimbawa ang pagkamangha ng may-akda sa hagdan-hagdang palayan ng mga Igorot, na kanyang inilarawan na “C’est un travail de Titans¹³ (Likha ito ng mga diyos).”

May mga kabanata naman na nadadagdag ng personal na kulay sa libro dahil naglalaman ito ng mga anekdotang sangkot si Jouglet mismo, tulad nang personal niyang masaksihan ang pagsanib ng kaluluwa sa isang babaeng Igorot (Kabanata XIV), ang pananatili niya sa isang hotel kung saan naakit sa isang babae ang kanyang gabay na nagngangalang Miguel, isang Pilipino (Kabanata XXIII), at ang pagpasok niya sa isang minahan kung saan siya hindi nakatiis sa init (Kabanata XXV). May kabanata pa ngang naglalahad ng pagrereklamo ni Jouglet tungkol sa klima ng mga lugar na kanyang pinupuntahan. Halimbawa, sa Kabanata XX, paglalarawan ng may-akda: “Un matin, à Lubuagan, une sorte de courvette où je souffris furieusement de la chaleur...”¹⁴ (Isang umaga, sa Lubuagan, isang palubog na lugar kung saan ako nagdusa sa init...)”

Dahil napakadetalyado ng mga pagkukuwento ni René Jouglet tungkol sa kanyang mga karanasan, parang nadarama na rin ng mambabasa ang anumang nasasaksihan at pinagdadaanan ng may-akda. Maaari pa ngang maisip ng mambabasa na kasama ito ni Jouglet sa pagdanas. Isang halimbawa ang kung paano ilarawan ng may-akda na parang pagtulo ng tubig mula sa isang dutsa ang pagtulo ng kanyang pawis (Kabanata XXII)—tiyak maiintindihan ito

13. René Jouglet, *Au Coeur Sauvage des Philippines* (Paris: Bernard Grasset, 1934), 54.

14. René Jouglet, *Au Coeur Sauvage des Philippines*, 141.

ng mga mambabasa, lalo na sa mga panahon ngayon kung kailan nararanasan ang matinding init dahil sa *climate change*. Isa ring halimbawa ang pagkain at paglasap ni Jouglet ng manok at pag-inom niya ng serbesa gamit ang kanyang mga kamay na puno ng mantika (Kabanata XXIII), kung saan madarama ang kanyang gutom at pagkasabik sa pagkain at pag-inom. Habang binabasa ang mga detalyadong paglalarawan tulad ng mga nabanggit, nakakabuo ang mambabasa ng mga malinaw na imahe ng mga karanasang inilalahad ng may-akda.

Ngunit, ang talagang interesanteng aspeto ng *Au Coeur Sauvage des Philippines* ay makikita sa mga bahagi kung saan naisip ni René Jouglet ang ilang mga kaugalian at paraan ng pamumuhay ng mga Pranses habang kanyang nasasaksihan o matapos niyang masaksihan ang mga sariling kaugalian at pamumuhay ng mga Igorot. Sa mga bahaging ito nagkakaroon ng pagtatabi, mistulang paghahambing, ng dalawang nasabing kultura. Isang halimbawa ang pag-alala niya sa isang pamahiin ng kanyang kapitbahay. Ang ala-alang ito ay kanyang naisip pagkatapos ng kanyang paglalalahad ng ilang pamahiin o paniniwala ng mga Igorot:

« Quand tu as du rhumatisme dans ta jambe gauche, me disait mon voisin Théodore, tu coupes en deux une pomme de terre et tu en portes la moitié dans la poche droite de ton pantalon ; et si c'est la jambe droite qui est atteinte, c'est dans la poche gauche que tu places la patate. Après deux jours, tu es guéri.¹⁵ »

‘Kapag nagka-rayuma ka sa kaliwang hita,’ sabi sa akin ng aking kapitbahay na si Théodore, “hatiin mo ang isang patatas sa dalawa at ilagay ang kalahati sa kanang bulsa ng iyong pantalon. At kung nasa kanang hita ang sakit, ilagay ang patatas sa kaliwang bulsa. Pagkalipas ng dalawang araw, gagaling ka.”

15. Rene Jouglet, *Au Coeur Sauvage des Philippines* (Paris: Bernard Grasset, 1934), 101.

Sa Kabanata XXVI naman, naisip ng may-akda ang pagkain ng kuneho ng ilang mga Pranses habang nakikita niya ang pagkain ng aso ng mga Igorot. Sa Kabanata XVII, sumagi sa isip ng may-akda ang ilang ritwal ng Katolikong Simbahan na mukhang pareho sa ilang ritwal ng mga Igorot: “La nourriture est absorbé avec les plus grands précautions: aucune miette, aucune goutte de ce vin de canne, que l’on verse dans des bols d’argile, ne doivent être répandues sous peine de malheur. (On pense à la communion des fidèles.¹⁶) [Maingat na kinakain ang pagkain: hindi dapat kumalat ni isang butil, ni isang patak nitong alak na mula sa tubo na isinasalin sa mga mangkok na palayok, sa takot na malasin. (Maaalala rito ang komunyong ng mga nananampalataya).]”

Ang pagtatabi ng kulturang Igorot at kulturang Pranses ay nagmimistulang imbitasyon sa mambabasa na pag-isipan at pagtuunan ang pagkakapareho ng mga nasabing kulturang magkaibang magkaiba sa unang tingin, mga kulturang ilang karagatan ang layo, mga kulturang ilang milya ang pagitan. Maaaring umusbong mula sa pagtuong ito sa mga pagkakapareho ng mga Igorot at Pranses ang isang pagtuon sa iisang pagka-TAO ng dalawang lahi. Maaari ring magbunga ng isang masusing pag-aaral at pagtatanong tungkol sa mga magkakaparehong gawain at kaugalian: bakit kaya pareho? lisa lang kaya ang ideyang basehan ng mga paniniwala ng dalawang kultura? Interessanteng pag-isipan ang mga naturang katanungan at magsaliksik ng mga kasagutan.

Kaugnay ng mga pagtatabi o paghahambing ng mga kaugaliang Igorot at Pranses ang isa pang usaping lumilitaw sa akda: ang pagiging sibilisado. Ang paggamit pa lamang ng taguring na “sauvage” o “di-sibilisado” ni Jouglet ay maaari nang magbunsod ng pagmumuni-muni sa usaping nabanggit. Sa ilang mga bahagi nga ng akda, naiisip ni Jouglet ang maaaring pananaw ng mga Pranses patungkol sa pamumuhay ng mga “di-sibilisadong” Igorot. Sa

16. Rene Jouglet, *Au Coeur Sauvage des Philippines* (Paris: Bernard Grasset, 1934), 140.

Kabanata IV halimbawa, hindi napigilan ng may-akda na isipin ang posibleng reaksyon ng mga Pranses sa [sistema ng] oulag ng mga Igorot (kung saan nagsasama sa isang bubong ang binata at dalaga bago ikasal): “Et je ne m’avise pas de poser la moindre question sur le point de savoir comment on envisage en France cette façon de vivre des Igorots. J’imagine que chacun la condamne¹⁷ (At hindi ko maiwasang tanungin ang lahat ng puwedeng itanong upang malaman ang pananaw ng mga Pranses sa ganitong paraang ng pamumuhay ng mga Igorot. Naiisip ko na ito’y kanilang kokondeninahin.)”

Sa Kabanata V, inilahad naman ni Jouglet ang pananaw ng isang Igorot na pinag-aral ng mga misyonaryo at naging kalihim ng probinsya. Ang pananaw ng nasabing Igorot ay may kinalaman din sa oulag at tila pambalanse sa posibleng reaksyon ng mga Pranses: “A ce que l’on m’assure, car je n’y suis point allé voir, la vie des jeunes filles d’Europe et d’Amérique devrait être une vie de chasteté. Mais c’est assez souvent une vie d’hypocrisie, car on ne contrecarre pas bien longtemps la nature¹⁸ (Ang siniguro sa akin, dahil hindi pa ako napupunta roon upang masaksihan ito, dapat isang buhay ng kalinisang-puri ang buhay ng mga dalaga sa Europa at Amerika. Ngunit kadalasan, buhay ito ng pagkukunwari, dahil hindi mapipigilan nang matagal ang likas na pagkatao).” Mula sa siping ito, lumilitaw muli ang usapin ng pagiging sibilisado. Sa katunayan, maaaring maisip ng mambabasa ang ilang mga katanungan: maituturing bang di-sibilisado ang mga Igorot dahil lang pumapayag sila na manirahan sa iisang bubong ang mga dalaga’t binata bago ikasal? Agad na bang matatawag na sibilisado ang mga Pranses o mga taga-Europa dahil hindi nila ginagawa ang gawaing ito ng mga Igorot? Ano nga ba muna ang ibig sabihin ng pagiging sibilisado?

Noong panahon ng Third Republic (Ikatlong Republika) sa Pransya, ang panahon kung kailan naglakbay si Jouglet sa Pilipinas

17. Rene Jouglet, *Au Coeur Sauvage des Philippines* (Paris: Bernard Grasset, 1934), 43.

18. Rene Jouglet, *Au Coeur Sauvage des Philippines*, 47

at naisulat ang *Au Coeur Sauvage des Philippines*, ang ibig sabihin ng pagiging sibilisado ay ang pagiging moral, at itong pagiging moral ay base sa pagkakaroon ng edukasyon, pagtalima sa relihiyon (sa Pransya, pagiging Katoliko), at pagiging disiplinado.¹⁹ Ang depinisyong ito ng pagiging sibilisado ang tangan ng mga Pranses nang kanilang sakupin ang ilang mga lugar (tulad ng New Caledonia halimbawa) kung saan naninirahan ang mga taong “barbaro,” mga di-sibilisado.²⁰ At ito marahil (dahil hindi lantarang sinabi ni Jouglet sa akda) ang konsepto ng sibilisasyon na nasa isip ni Jouglet habang kanyang pinagmamasdan at pinagmumuni-munihan ang mga gawain at kaugaliang Igorot; ito marahil ang konteksto ng pagiging sibilisado na ginamit niyang salamin o lente sa pagtingin sa pamumuhay ng mga etnikong grupong nakasalamuha niya.

Ang salitang “Igorot” mismo ay naiugnay na rin sa pagiging di-sibilisado. Ang naturang salita ay naging pantawag sa mga taong itinuturing na “hindi Kristiyano” at “hindi sibilisado.” Sa katunayan, nagkaroon ng panukalang batas noong 1958, ang Hora Bill, na naglalayong ipagbawal ang paggamit ng terminong “Igorot.” Ayon sa nagsulong nito na si Luis Hora, kinatawan ng Ikatlong Distrito ng Mountain Province, ang ibig sabihin ng “Igorot” ay “tribong mabangis, di-sibilisado, at namumugot ng ulo,” at ito ay likha ng mga Kastila upang hamakin ang mga pangkat etniko.²¹

Interesanteng banggitin na bagaman may mga tanong patungkol sa pagiging sibilisado na umusbong at animo’y pasulpot-sulpot sa mga pahina ng akda, walang lantarang sagot o pananaw na ibinibigay si Jouglet. Sa katunayan, matapos niyang pagtabihin ang mga kulturang Igorot at Pranses at magmuni-muni tungkol

19. Alice Bullard, *Savagery and Civilization in Paris and the South Pacific, 1790-1900* (California: Stanford University Press, 2000), 2.

20. Alice Bullard, *Savagery and Civilization in Paris and the South Pacific, 1790-1900*, 3.

21. William Henry Scott, “The Word Igorot,” *Philippine Studies* (Manila: Ateneo de Manila University, 1962), 234

sa pagiging sibilisado, isinulat ng may-akda sa huling kabanata (Kabanata XXIX) na hindi niya nais pagbanggain at paghambingin ang dalawang nasabing kultura. Dagdag pa niya, wala siyang intensyon na paburan o kampihan ang mga Igorot. Ani Jouglet, ang nais lamang niya ay matuto silang mga nasa Europa mula sa ilang mga gawain at paniniwala ng mga Igorot. Isang aral halimbawa ang pagkaroon ng balanse sa buhay, balanse sa pagitan ng pagsasaya at pagtatrabaho, sa pagitan ng pagpapahinga at pagpapagod. Ayon sa may-akda: “Je n’ai pas l’intention de donner les sauvages en exemple. Je n’ai pas le moindre goût pour le chromo du bon sauvage et du méchant Blanc... Ce serait chose heureuse si nous acquérions au moins quelque jour, nous autres gens d’Europe, un certain sens de ce désœuvrement qui est le leur et que l’on nous a appris à nommer, non sans mépris, paresse²² (Wala akong intensyon na gamitin ang mga di-sibilisado bilang modelo. Wala ako ni katiting na hilig sa isang makulay na paglalarawan ng mabait na di-sibilisado at ng masamang Puti... Maganda kung kahit man lang sa ilang araw, maranasan naming mga dayuhan mula sa Europa ang kanilang pagtigil sa pagta-trabaho, na natutunan nating tawaging, nang may paghamak, katamaran.)” Imbes na pagkunan ng mga lantad at tiyak na kasagutan patungkol sa nabanggit na usapin, ang mga siping tulad nito ay mistulang paanyaya sa mga mambabasa na pag-isipang mabuti ang mga maaaring matutunan sa pagtatabi ng dalawang kultura at huwag munang gumawa ng mga mabilisang konklusyon tungkol sa pagiging sibilisado o di-sibilisado ng isang grupo ng mga tao.

Naniniwala man ang mambabasa o hindi na wala ngang pinapanigan si Jouglet, hindi maitatangi na ang kanyang pagtatanong ay magandang simula ng isang pag-uusap tungkol sa kung ano ba talaga ang ibig sabihin ng “sibilisado.” Kaya naman, ang halaga at ganda ng *Au Coeur Sauvage des Philippines* ni René Jouglet ay hindi lamang makikita sa mga detalyadong paglalarawan ng kultura ng mga etnikong grupo ng Cordillera. Ang kahalagahan at kagandahan

22. René Jouglet, *Au Coeur Sauvage des Philippines* (Paris: Bernard Grasset, 1934), 227-228.

ng akda ay nasa pang-iimbata nito sa mga mambabasa na magmuni-muni tungkol sa pagkakaiba at, higit sa lahat, pagkakapareho ng mga [grupo ng] taong sa unang tingin ay ibang iba sa isa't isa. Higit sa impormasyon at mga paglalarawan, ang pagkamulat na maaaring maging bunga ng akdang ito, isang pagkamulat na maaaring humantong sa pagpigil sa panghuhusga at pagbibigay ng respeto sa kapwa at ibang kultura, ang pangunahing dahilan kung bakit ang *Au Coeur Sauvage des Philippines* ay mahalagang basahin at hindi dapat palampasin.

Ang Mga Salin

Ang mga sumusunod ay mga salin ng ilang mga kabanatang nagbibigay-silip sa mga kaugalian at paniniwala ng mga Igorot. Mahalaga ang mga salin dahil ang mga ito ay isang paraan ng pagpapakilala ng isang etnikong grupong naninirahan sa Pilipinas, sa pamamagitan ng isang pahapyaw na pagtingin sa kanilang mga pinaniniwalaan. Ang pagsilip na ito ay maaaring mauwi sa pagmumuni-muni at, 'di kalaunan, sa pagkakaroon ng respeto para sa nasabing grupo ng mga taong may sariling mga kaugalian at paraan ng pamumuhay na maaaring ibang-iba sa mga pinaniniwalaan at isinasabuhay ng mga mambabasa. Ang mga naturang salin din ay karagdagang ambag sa mga impormasyong dati nang nakalap tungkol sa mga etnikong grupo ng Cordillera. Bukod dito, ang mga salin ay mga dagdag sa bilang ng mga salin mula sa wikang Pranses patungong wikang Filipino. Maganda mabasa ang mga salin dahil nagbibigay din ito ng pagkakataon na makabasa ng mga tala at obserbasyon mula sa punto-de-bista ng isang mamamahayag na Pranses, isang lahi na hindi naman karaniwang nababanggit na dumadayo sa Pilipinas, lalo na noong mga taong 1930.

Ang naging sanggunian sa pagsasalin ay ang akdang *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology of Translation* nina Jean Paul Vinay at Jean Darbelnet, mga tagasaling Pranses. Nalathala ang nasabing akda noong 1995. Mababasa rito ang pitong pamamaraan ng pagsasalin na nakagrupo sa

dalawang kategorya: pagsasaling direct at pagsasaling oblique. Ang pangunahing paraan na ginamit para sa akda ni Jouglet ay ang literal na pagsasalin (literal translation) o ang direktang pagsasalin ng orihinal na teksto. Bagaman direkta ang pamamaraan, kailangang maging akma sa balarila ng tunguhung wika, at maging idyomatiko ang daloy ng magiging salin ng orihinal na akda.²³ At ito ang naging pangunahing hamon sa pagsasalin ng gawa ni Jouglet, kung paano magiging natural ang tunog at daloy ng salin para sa wikang Filipino. Sa mga unang burador, masyadong dikit sa struktura ng wikang Pranses ang mga salin. Ngunit, sa pamamagitan ng pagbabago ng puwesto ng mga parirala at salita, alinsunod sa balarila at idyomatikong paggamit ng Filipino, nakuha ng salin na magkaroon ng daloy na angkop sa tunguhung wika.

Para isalin ang mga terminong may kinalaman sa kulturang Igorot, pinili ng tagasalin ang paraang panghihiram (borrowing); ang parehong mga terminong natutunan at isinulat ni René Jouglet sa kanyang akda, katulad ng salitang cañao, ang siya ring ginamit sa salin. Ayon kay Vinay at kay Darbelnet, ang panghihiram ay ginagamit upang ipakilala sa salin ang kulturang nasa orihinal na akda . Tumutugma ito sa layunin ng aklat ni Jouglet na ipakilala ang kulturang Igorot at magbigay ng impormasyon tungkol sa nabanggit na pangkat etniko.²⁴

Para kay Vinay at Darbelnet, pangunahing tungkulin ng isang tagasalin ang mapanatili ang mensahe o ang kahulugan ng anumang pagpapahayag na nasa orihinal na akda.²⁵ Kailangan ding tandaan na ang mensahe ay “napapalibutan” ng impormasyong metalinggwistiko,

23. Jean Paul Vinay and Jean Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology of Translation* (Philadelphia: John Benjamins Publishing Co., 1995), 33.

24. Jean Paul Vinay and Jean Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology of Translation*, 32.

25. Jean Paul Vinay and Jean Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology of Translation*, 13.

na ang mensahe ay tumutukoy sa isang sitwasyon o isang katotohanang ekstra-linggwistik.²⁶ Kaya kaakibat ng pagpapanatili ng mensahe ang pagsangguni sa konteksto at impormasyong metalinggwistik na siyang kasama ng mensahe.²⁷ Dagdag nina Vinay at Darbelnet, magiging mapanganib ang pagsasalin kung hindi sasangguni o magbibigay-pansin sa konteksto.²⁸ Ang mga prinsipyong ito ang naging gabay sa pagsasalin ng akda ni René Jouglet. Kailangang mapanatili ang kahuluguhang nakapaloob sa orihinal. Kaya mahalaga na maging idyomatiko ang salin sa tunguhing wika; ang hindi pagkakaroon ng natural na daloy ng salin ay magiging sagabal sa pag-alam, pag-intindi, at pagpapahayag ng kahulugan. Katuwang naman ng isang idyomatikong salin ang isang malinaw na paglalarawan ng konteksto ng akda, ang kulturang Igorot. At malaking tulong sa malinaw na paglalarawan ang paggamit o panghihiram ng mga terminong Igorot mula sa orihinal na akda. At dahil naging malinaw ang konteksto at ang mga impormasyong metalinggwistik, naging madali ang malaman at intindihin ang mensahe o nais ipahayag ng mga sipi ng akda ni Jouglet.

Sa unang salin, ang Kabanata XI, mababasa ang malungkot na sinapit ng Igorot na si Kosme pagkatapos niyang balewalain ang isang pangitain habang siya'y naglalakbay kasama ang kanyang biyenan na si Sekat upang magbenta ng karne. Sa Kabanata XII naman inilalahad ng may-akda ang ilang mga bagay at gawaing ipinagbabawal sa kultura ng mga Bontoc. Ang mga paniniwala ng mga Bontoc ay sinasabing nagmula sa mga iniwang utos ng diyos na si Lumawig nang siya ay nakipamuhay sa kanila. Ang mga utos ni Lumawig ang naging batas ng nasabing grupong etniko sa kanilang

26. Jean Paul Vinay and Jean Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology of Translation* (Philadelphia: John Benjamins Publishing Co., 1995), 29.

27. Jean Paul Vinay and Jean Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology of Translation*, 169.

28. Jean Paul Vinay and Jean Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology of Translation*, 12.

araw-araw na pamumuhay. Tumatalima rin ang mga Bontoc sa mga pangitain at nakikita nila ang mga pangitaing ito bilang mga gabay.²⁹ Mababasa rin sa kabanata ang isang maigsing paghahambing ng may-akda sa ilang pagbabawal sa Pransya at ilang pagmumuni-muni nito sa mga aral na maaaring matutunan ng mga Pranses, o ng mga taga-Europa, mula sa mga pagbabawal na ito ng mga Igorot ng Bontoc.

Mababasa sa Kabanata XIII ang isang kaganapan na mistulang pasilip sa kung paano binibigyang-solusyon ng mga Igorot ang isang hidwaan, partikular ang hidwaan sa hatian ng lupa. Sa Kabanata XIX naman inilalahad ng may-akda ang ilang mga ritwal at pagdiriwang ng pag-aalay, o cañao, na ginagawa ng mga Igorot; ang mga nasabing ritwal at pag-aalay ay malaking bahagi ng kanilang pamumuhay. Sa mga nasabing ritwal makikita ang malakas na ugnayan sa pagitan ng ispiritwal na paniniwala ng mga Igorot at ng kanilang araw-araw na gawain. Mababasa rin sa naturang kabanata ang ilang kuro-kuro ni Jouglet patungkol sa mga maaaring matutunan ng mga katulad niyang taga-Europa mula sa mga ritwal at pagdiriwang na ito.

Sa Kabanata XX mababasa ang ritwal ng mga Igorot ng Kalinga kapag may namatay, at sa Kabanata XXVI masisilip ang paraan ng pagmimina ng mga Igorot, pati ang ilang kuwento at paniniwalang may kinalaman sa pagmimina ng ginto.

Muli, ang mga salin na nabanggit ay nagsisilbing mga pasilip sa kultura at pamumuhay ng mga Igorot. Nagsisilbi rin ang mga ito bilang munting pagpapakilala sa punto-de-bista, pag-iisip, at paraan ng pagpapahayag ng Pranses na si René Jouglet.

29. Tomas Andres, *Understanding the Values of the Bontoc and the Bakun Igorots* (Quezon City: Giraffe Books, 2004), 29.

Kabanata XI
Si Kosme at si Sekat

Sadyang matindi ang lahat ng mga kuwentong ito at, sa tingin ko, medyo madugo rin. Uulitin ko lang na kung ganoon ang bayan, hindi naman sa lahat ng panahon, mula araw hanggang gabi. Di-pangkaraniwan pa rin ang isang tulisan. Patungkol sa mga namumugot ng ulo, unti-unti nang nasusupil ang kanilang mga gawain. Hindi lang naman kasamaan ang nakita namin ni Miguel.

Bihira kong banggitin si Miguel at ito'y para mapilitan akong walang kilingan sa kuwentong ito. Hindi gaanong mahalaga ang manlalakbay kumpara sa bayang kanyang pinupuntahan. Hindi ko na ilalarawan ang pagkaing kinakain namin sa ilalim ng mga dahon ng isang ligaw na puno ng saging. Hindi ko na rin ilalarawan ang isang gabing pahirap. Halos pare-pareho naman kahit saan. Ang mga kaugalian ng mga tao, iyon ang ibang klaseng pagkain.

Sa daan, kusang nauuna sa akin si Miguel. Para siyang isang sorong naghahanap ng makakain. Isa siyang binatang maparaan; siya lang ang makakaisip na kilitiin ang ilong ng isang matandang Igorot, gamit ang dahon ng tabako, para patawanin ito. Hindi pa man siya naiimbitahan, nakapasok na si Miguel sa loob ng kubo, para amuyin, langhapin, hawakan, suriin lahat.

Nais kong sabihin na hindi lang naman puro kapilyuhan ang buhay namin dito. Mas madalas naman kaming makatagpo ng mga taong tahimik. Syempre, mapamahiin mula araw hanggang gabi.

Papunta kami sa Sagada isang umaga. Ang maaliwalas na langit sa silangan, kulay-rosas sa mga palayang luntian, madidilim na kagubatan, mga kahol, ang paglipad ng agila -- maaaring makagawa ng mga paglalarawan sa mga ito sa pamamagitan ng ilang pagbabago ng mga pangungusap, at papalamutian ng mga terminong Igorot! Alam nating lahat kung paano ito gawin.

Lumakad kami kasabay ang dalawang mangangalakal galing Bontoc, isang ama at isang manugang, mga bumibili at nagbebenta ng kalabaw at baboy. Iniwan nila ang kanilang mga asawa't mga kubo. Bago umalis, inayos nila ang kanilang mga gamit sa bahay ayon sa kaugalian. Hindi kinakalimutan ng mga katutubo ang lahat ng kaugalian. Kung pagpapalain sila ni Lumawig sa tamang oras, babalik sila sa loob ng apat na araw, habang tulak-tulak ang baka; ito na kasi ang panahon kung kailan itatakda ang presyo ng bawat kilo ng karne. (Gumagamit ako ng isang termino ng transposisyon, dahil hindi pa alam ng mga lgorot ang sistemang desimal; babalewalain nila marahil ang pakinabang nito.)

Lumalakad kami nang banayad, payapa, parang mga taong walang inaalala. Nag-uusap ang mga mangangalakal bilang mga magangalakal, tungkol sa mga presyo ng mga bagay. Dala-dala ng bawat isa ang kanyang mga kailangan sa isang basket. Pareho silang may suot na salakot na pinasadya sa mga Kalinga. Kahit papano, humahalili itong salakot sa makapal na kapoteng gawa sa halaman, na isinusuot na parang isang tumpok ng mga balahibo, kung saan dumudulas ang tubig at tumatakip sa kalahati ng katawan (karaniwang bumabagsak ang ulan sa isang bahagi lamang), at bagaman hindi kumportable, hindi rin ito tinatagusan ng tubig.

Ang daan ay nasa kahabaan ng gilid ng bundok, nasa damuhan sa ibang mga lugar. May mga putol na punong pinatumba ng bagyo. May mga baging na nakasabit sa mga sanga.

Kosme ang pangalan ng ama, at ang manugang, Sekat. Huminto si Kosme. Humakbang pa nang isa si Sekat. Umusad kami nang nakapila. At wala nang gumalaw pa.

“Ano yun,” sabi ni Miguel.

Ahas.

Isang ahas ang tumawid sa daan, maikli, payat, kulay-abo,

may batik-batik ang likod. Nawala ito sa mga palumpungan. Sabi ni Miguel:

“Wala na ang puwedeng gawing sinturon. Tara na!”

Bumaling si Kosme kay Sekat, at nagsimulang mag-usap ang dalawa. Pagkatapos, naupo sila ilang hakbang mula sa aming kinaroroonan, sa isang bato, kung saan nagpatuloy ang usapan. Nagulat ako sa sandaling iyon. Maaaring mapanganib ang ahas, ngunit wala na ito.

“Ah,” sabi muli ng aking kasama, “Hindi na sila tutuloy.”

Ipinaliwanag niya sa akin na tumambad sa amin ang isang pangitain.

Hindi lingid sa kaalaman ng lahat na malaking bahagi ng buhay ng mga katutubo ang mga pangitain, at hindi naiiba ang mga Igorot. Hindi natin ito naiintindihan. Mukhang direkta nilang naaabot ang mundo ng kababalaghan. Batid nila na binibigyan sila ng mga Diyos ng mga babalang alam nila ang katangian. Kailanman, hindi nila hinahayaang kalimutan ang mga ito, sa pang-araw-araw na buhay, sa pangangalakal, sa pagbili, sa pagbenta, sa pagbiyahe, sa pagpapakasal. Nakatuon ang kanilang pansin sa mga ibon, mga paru-paro, mga alitaptap, sa mga reptilya at mga hayop na may apat na paa, sa mga laman-loob ng mga hayop, sa atay at apdo ng manok at baboy, sa mga bagay na di-gumagalaw, at, bilang halimbawa, sa biglang pagbagsak ng isang kagamitan sa bahay, na isang masamang pangitain.

Kaya’t tumambad sa amin ang isang pangitain; isang ahas ang tumawid sa aming daraanan.

Nagpasyang bumalik ang mga Igorot at pumunta sa Tetepan. Isa sa mga pinakasikat ang mga nagpapaliwanag ng mga pangitain sa Tetepan. Hindi naman talaga kami nagmamadali para palampasin

ang pagkakataong may matutunan. Bumalik din kami.

Sa Tetepan, hindi na itinago ng matanda ng ato ang katotohanan sa dalawang sumangguni: kailangan nilang ayusin ang ilang di-pagkakaunawaan, at ang pagbalik sa kanilang mga bahay ang tanging nararapat gawin. Maaari silang tumuloy sa ibang araw. Walang ibang ibig ipahiwatig ang makasalubong ng isang ahas na batik-batik kundi kamalasan habang naglalakbay.

Nagpasalamat ang dalawang mangangalakal, umalis, nagsimulang magbulungan, at halatang halatang hindi sila magkasundo. Kasama kami, nagpalipas sila ng gabi sa pabafunan, isang uri ng pampublikong otel, at, simula bukung-liwayway kinabukasan, tinahak nila ulit ang daan papuntang Sagada. At dahil nakumbinsi ni Sekat ang kanyang biyenang na wala ng saysay ang bumalik pa, nagpalipas sila ng gabi sa Tetepan, pagkatapos tumigil doon nang kalahating araw upang ihinto ang pagbiyahe. Ngayon, nagsisimula silang muli, kung kailan balewala na ang pangitain. Hindi mapalagay si Kosme, at malakas naman ang loob ni Sekat, at agad niyang natikman ang parusa dahil dito: sa halos siyam na milya mula sa Tetepan, napansin niyang nawala ang kanyang magandang salakot mula sa Kalinga.

Muntik nang bumalik ang magkasama, tapos nagbago sila ng isip. Natatanaw nila ang isang nayon kung saan sila karaniwang kumakain (at doon din kami kumain dahil pareho lang kami ng dinaanan) at kung saan sila may ilang mga kaibigan. Inatasan nila ang isa sa kanilang mga kaibigan na hanapin ang salakot ni Sekat. Ngunit hindi na nahanap ang salakot, at iyon ang unang parusa.

Nagpaalam kami sa dalawang mangangalakal pagdating sa Sagada, at dito na kami nakasagap ng balita tungkol sa kanila pagkalipas ng ilang linggo. Nag-ikot kami sa bayan, kumain ng kanin kasama ang mga katutubo at nakipag-usap kasama ang ilang Amerikanong prospektor na makapal ang labi, may mga matang mapanlinlang, tahimik at mukhang maraming nalalaman, at

siguradong, halatang halata, kukunin ang lupa ng bagong Golconde³⁰ na kanilang tinatapakan. Pabalik kami galing Bontoc. Nang patawid na kami sa kanilang nayon, nakasagap kami ng balita tungkol kay Kosme at sa kanyang manugang.

Sa usapin ng pera, mukhang hindi kumita nang malaki ang kanilang pagbebenta. Namatay sa daan ang isa sa mga kalabaw. Talagang sinubukan nilang ilako ang karne nito sa isang nayon. Kahit na sapat na sapat lang ang bayad na hinihingi nila para sa tadyang at sa mga laman-loob, kinailangan nilang ibaon sa lupa ang kalahati ng hayop, dahil hindi na nila maibebenta ito. Marami-raming piso ang nabulok sa hukay.

Hindi pa man nakakauwi, nagkasakit na si Sekat. Noong una, hindi kinailangang gumawa ng anumang pag-aalay; hinintay nila ang kanyang paggaling. Hindi ito nangyari, bagaman sa loob ng ilang linggo, nanatili si Sekat sa bingit ng kamatayan. Kailangan niya talagang mangumpisal, at pati si Kosme na nilabag ang banal na batas. Nakita ng mas nakatatanda ang kanyang sarili bilang talagang may kasalanan, dahil nakaligtaan niyang sundin ang mga tagubilin ng matandang pantas ng Tetepan.

Hindi natatapos doon ang kuwento ng dalawang mangangalakal na laging napaparusahan. Sa tingin ko, kanais-nais at marahil kapaki-pakinabang sa agham na subaybayan hanggang katapusan ang ebolusyon nitong natatanging pangyayari. Kamakailan lang nang malaman ko ang katapusan nito.

Ilang panahon ang lumipas, itinalagang taga-payo si Kosme ng mga tao at dahil dito, nararapat na magdala siya ng tungkod na pilak. Sa mga Igorot, tulad sa Europa, may kapalit na inuming alay ang ganitong mga karangalan. Hindi sinira ni Kosme ang mga kaugaliang kanyang kinikilala. Nag-alay siya ng piging sa mga maimpluwensiyang tao.

30. Isang rehiyon sa India na kilala sa mga minahan ng mga hiyas.

Ipinadala niya sa kanyang mga bukirin ang mga utusan. Itinusok nila ang kanilang mga sibat sa isang kalabaw, pinugutan ito, at inilagay ang ulo sa isang puwang sa pedimento ng isang pasukang tinatawag na chuag. Hindi pa man nagtatagal doon ang ulong pinalamutian ang mga magagandang sungay, nalaglag na ito. Napakasamang pangitain, hindi para sa mga lampang hindi alam balansehin itong patay na hayop, ngunit para sa amo sa loob ng bahay. Sa mga ganitong pagkakataon, nakakatuksong paratangan ang tadhana ng hindi pagiging patas. Matatandaang maaari lamang malaglag ang ulo ng kalabaw kapag itinulak ito ng mga espiritu o mga anito.

Si Kosme, tuliro at halos hindi makahinga, ay bahagyang gumaling sa pamamagitan ng paglagok ng inuming inialay ng mga taong nag-imbita sa kanya. Ngunit kinabukasan, nagsimula siyang maghandog sa mga anito ng mga alay na bagaman kitang kita sa sobrang dami at laki, ay nabigong ikiling sa magandang direksyon ang tadhanang patungo sa kamatayan.

Namatay si Kosme.

Kabanata XII
Mga Bawal

Itong pambihirang pangyayaring aming nasaksihan ang nagbigay-daan sa akin na ilahad ang mga bawal, na siya rin namang ugat ng nasabing pangyayari. Maraming bawal sa bayan ng mga Igorot. May mahirap intindiin at nagmula marahil sa mga pamahiin. Ang karamihan, talagang may basehan. Ito ang ilang mga paniniwalang galing kay G. Faculo. Pagdating sa usapin tungkol sa mga paniniwala at mga halimbawa nito, maraming alam at di-matatawaran si G. Faculo, ang kalihim ng probinsya.

Hangga't hindi isinisilang ang kanilang unang anak, may sagradong obligasyon ang mag-asawa na magsuot ng mga

matitingkad na damit, paha, at kuwintas. Hindi sila puwedeng magbanlaw ng ulo dahil magdudulot ito ng problema sa pandinig ng bagong silang.

Ipinagbabawal sa mag-asawa na maghugas ng kamay, ng mangkok, at ng bilao ng bigas bago at pagkatapos ng unang agahan pagkatapos ng kasal. Maaaring makaranas ng matinding gutom ang mga baboy at biik.

Kapag pumasok sa bahay ang mga kapitbahay, mga bisita, at kahit mga miyembro ng pamilya habang gumagawa ng tapuy (alak mula sa bigas) ang ginang ng tahanan, hindi magiging maganda ang pagpapaasim nito. Maaari lamang pumasok ang mga miyembro ng pamilya kapag ilalagay na ang alak sa mga banga patungo sa atik.

Ipinagbabawal sa mag-asawa na kumain ng kambal na saging dahil magiging kambal ang kanilang anak.

Hindi dapat mag-away ang mag-asawa sa harap ng kanilang mga anak tungkol sa mga bagay pampamilya, lalo na tungkol sa pagkain. Maaaring isipin ng mga bata na sila ang dahilan ng pag-aaway at maaari silang mamatay nang biglaan.

Hindi dapat pumasok sa tahanan ng kapitbahay habang nanganganak ang inahing baboy nito. Maaaring maging sakitin ang mga biik at mamatay.

Hindi dapat makiapid ang kahit na sino sa mag-asawa. Ang kamatayan ng mga anak ang maaaring maging kapalit ng kasalanang ito.

Hindi dapat magpakasal sa loob ng tatlong taon pagkatapos mabalo. Ito ang magtutulak sa kaluluwa ng yumao na paiklin ang iyong buhay.

Ipinagbabawal ang pagnanakaw ng mga ari-arian ng isang pamilya kung may miyembro itong napugutan ng ulo, namatay sa

labanan, sa pagkalunod, o sa tama ng kidlat. Parehong kapalaran ang sasapit sa iyo.

Ipinagbabawal, at may katumbas na multa, ang pagtawid sa isang bukid na may nag-aani. Bababa ang halaga ng ani.

Hindi dapat ipagwalang-bahala ang payo ng isang babaeng nakikipag-usap sa kaluluwa ng mga yumaong mandirigma.

Hindi dapat matulog ang mga panganay sa higaan ng mga nakababatang kapatid.

Hindi dapat makipagtalo ang mga anak sa kanilang mga magulang. Magdudulot ito ng kamatayan sa anak na lalaki o babae, o sa kahit na sino sa mga apo.

Sa gabi, ipinagbabawal ang pagkuha ng kahit ano mula sa isang kalapit na bahay, kahit may pahintulot ng may-ari. Maaaring bangungutin ang sinumang gumawa nito.

Pareho ang sasapitin ng ama o inang papasok sa bahay ng kanyang anak habang wala ito at guguluhin ang anumang gamit na nasa loob.

Ipinagbabawal sa mga anak ang umiyak o magsumamong manatili sa bahay ang kanilang ama kung kailangang nitong umalis, maglakbay, o magsibak ng kahoy sa bundok. Maaaring mawala sa katinuan ang ama at magkasakit.

Hindi dapat magluto at kumain ng ulam sa bahay ang isa sa mag-asawa habang wala ang kanyang kabiyaak.

Hindi dapat hayaang buksan ng bantay o bisita ang bangang naglalaman ng tapuy mula ika-walo hanggang ikalabing-isa ng umaga, habang nasa bukid ang mag-asawa. Maaari itong magbunsod ng aksidente.

Ipinagbabawal sa mga bata ang kumain ng mga prutas na tumubo mula sa mga puntod. Maaari silang magkaroon ng mga sakit sa balat, mga butlig, o ubo.

Hindi dapat bumiyak ng batong matatagpuan sa isang palayan nang hindi muna nag-aalay ng manok at cañao. Maaaring magkaroon ng sakit sa likod, rayuma, o 'di kaya'y maging baldado ang sinumang gumawa nito.

Hindi dapat magluto ng ulam na sangkap ang isang baboy na inalay sa isang libing sa isang bukid na may bukal. Pinamamahalaan ang bukal ng isang espiritung maaaring patuyuin ang bukal kapag ito'y nasaktan, at maaaring maging tigang ang bukid.

Hindi dapat saktan ang mga taong namamahala sa mga banal na libingan at ang mga taong may kapangyarihang pigilin ang mga bagyo.

Ipinagbabawal sa mga binata't dalaga, at sa mga apo, na dumalo sa mga seremonya para sa isang binata, dalaga, o batang yumao. Ang mga matatanda lamang ang maaaring makilahok dito.

Hindi dapat dumaan sa harap ng isang patay na hayop nang hindi ito tinatakpan ng mga dahon. Maaaring ikagalit ito ng Diyos.

Hindi dapat dalhin ang mga sanggol sa mga bukid at halaman sa bundok. Mura pa ang kanilang isipan at maaari silang maging mangmang.

Hindi dapat matulog buong araw nang nag-iisa sa bundok o sa yungib. Maaaring sapian ng isang anito ang iyong katawan at ika'y magkasakit.

Ipinagbabawal sa mga nagdadalaga o nagbibinata ang matulog sa bahay ng kamag-anak.

Ipinagbabawal sa isang matandang lalaki na matulog sa pampublikong bahay at iwan ang kanyang asawa na mag-isang matulog sa bahay. Maaaring umigsi ang kanilang buhay.

Tiyak napansin na, maliban sa ilang mga nakakagulat na pagbabawal, marami-rami ang maaaring sang-ayunan.

Ang pagkagutom ng mga alagang baboy dahil sa paglilinis ng mga mangkok at bilao ng bigas – isang magulong kaisipang tiyak hindi tutugon sa ating maka-Kanlurang pangangailangan para sa lohika. Maaaring makahanap ang isang taong matalas ang isip ng isang huwad na ugnayan sa pagitan ng bawat pangyayari. Ngunit yaong nga lang matalas ang isipan ang makagagawa nito.

Sa kabilang banda, may ilang pagbabawal na malabo lamang sa unang tingin. Maaaring maipaliwanag ng isang analohiya ang pagbabawal sa pagpasok ninuman habang may naghahanda ng alak mula sa bigas. Alam ko, sa mga nayon natin sa Pransya, maraming pagawaan ng alak, na unti-unti ngayong nasasanay sa pagiging maluwag at sa kawalan ng seryosong pag-iingat, kung saan hindi pinapayagan ang paglabas-masok ng mga kababaihan habang nagaganap ang pagpapaasim. Hindi nakaugat sa pamahiin ang pagbabawal na ito.

Hindi ko alam kung paano ipaliliwanag ang paniniwalang may epekto sa panganganak ang mga kambal na saging, o ang pagkakaroon ng rayuma dahil sa pagkasira ng isang bato (Nakaugat ang huling pagbabawal sa paniniwalang may nakatirang mga kaluluwa ng mga yumao sa mga bato, tulad ng mga bukal sa Gresya na may mga nakatirang nimpa³¹, at naghihiganti ang mga nilalang na ito para sa mga kasamaang ginawa sa kanila). Ngunit ipinapaalala sa akin ng pamahiing ito ang isa pang pamahiing hindi lang sa Asya

31. Mga espiritu ng mitolohiyang Griyego na nakatira sa mga gubat at bukal.

mahamanap. “Kapag nagka-rayuma ka sa kaliwang hita,” sabi sa akin ng aking kapitbahay na si Théodore, “hatiin mo ang isang patatas sa dalawa at ilagay ang kalahati sa kanang bulsa ng iyong pantalon. At kung nasa kanang hita ang pananakit, ilagay ang patatas sa kaliwang bulsa. Pagkalipas ng dalawang araw, gagaling ka.”

Hindi ko layon sa paralelismong ito na makakita ang sinuman ng isang tangkang pagmamaliit ng ating mga kapwa Puti pabor sa ating mga kapatid na kayumanggi. Nais ko lamang banggitin na iyong tinatawag nating di-sibilisado ay may sinusunod na ilang mga kaugaliang itinuturing nating kalokohan sa unang tingin, na kailangang isabuhay, at nahahanapan natin ng katumbas sa sarili nating bayan. Maaaring gawan ng isang mas masusing pag-aaral ang mga paralelismo ng mga pamahiing ito, lalo na ang kanilang pinagmulan. Gusto ko itong gawin ngunit sa kasamaang palad, pakiramdam ko, wala akong sapat na kakayahan para rito. Sa pagkakataong ito, maaari tayong maglagay ng isang tulay sa pagitan ng mga anito at mga manggagaway, kung saan hindi ikagugulat na magkita ang mga nakagigimbal na nilalang. Hindi kailanman hiwalay sa buhay ang sibilisasyong moral ng mga Igorot (huwag niyong ipangontra sa akin ang mga namumugot ng ulo). Mariin niyong pagmuni-munihan ang mga pagbabawal na nag-aatas ng pagrespeto sa ari-arian ng patay at ng buhay. Pagmuni-munihan kung paano nila mariing pinanatili ang mga pagmamay-ari ng pamilya, kung paano iniuutos ang paggalang ng magulang sa anak, at ng anak sa magulang, kung gaano kalaki ang pag-aalala nila sa paglalayo sa lahat ng bata mula sa mga pagtitipong ubod nang lungkot, at isipin niyo rin itong nakaaantig nilang malasakit sa pag-aalaga sa mga matatanda.

Kabanata XIII
Ang Hatol ng Diyos

Padalas nang padalas ang mga ulan, mga bagyo, at malakas ang pagpatak ng mga ito. Hindi pa ako nakakita ng mga ulap na kasindilim

at kasingkapal, nakapako sa tuktok ng mga bundok at tinatakan ang araw, ngunit ginugulo, hinahati, pinuputol bawat segundo ng isang sayaw ng mga kidlat, parang pinagdadausan ng *Walpurgis*³². Maaalala ang talon, itong suson ng tubig na patayong bumabagsak. Pinaparami ng kulog ang mga walang tigil at nagbabanggaang dagundong.

Sadyang naging maputik at madulas ang mga daan. Ang lupa, kung ito'y guguhon, ay napupunta sa gilid ng mga bundok sa panahon ng tag-ulan. At dahil hindi lahat ng mga palayan ay sinusupportahan ng mga pader na gawa sa tuyong bato, at dahil minarkahan lamang ang hangganan, sa lahat ng dako, gamit ang mga trosong mababaw ang pagkakabaon sa lupa, sa ganitong pagkakataon nagaganap ang mga kuwento ng mga taga-hatol sa mga away ng mga magkakapitbahay. Dumudulas ang mga trosong ito kasama ng lupa. Lumalawak ang bukid sa itaas at napipinsala ang bukid sa ibaba. Ayaw itong aminin ng may-ari ng bukid sa itaas; naninindigan ang may-ari ng lupa sa ibaba na mali ang kabila. Kanino pa ba ito idudulog kundi sa Diyos?

Masasaksihan namin ang kahihinatnan ng isa sa mga interesanteng paglilitis, bagaman wala kaming kaalam-alam noong una. Dalawang taong nagtatalo tungkol sa lupa; nagtutulakan sila at nagbubunguan, ngunit hindi nagkakasakitan. Mga sampung tao ang nanonood ng mga kaganapang ito. Sa bandang huli, sumuko ang isa sa mga nakikipagtalos. Nawalan siya ng lupa, at hindi ito nawala sa kanya sa kahulugang matalinghaga lamang; nawala talaga ang lupa sa kanya. Base sa kanyang kilos, naunawaan naming umatras siya sa laban.

Yumukyok silang lahat at nag-usap. Pagkatapos nito, agad na aayusin ang kinalalagan ng mga hangganan, pahayag ng Diyos na si Lumawig, sapagkat ito ang kanyang hatol. Ipinagkakaloob niya ang kanyang proteksyon at ang kanyang lakas sa sinumang para sa kanya ay karapat-dapat at hindi nakalimot na magbigay ng mga banal na alay bago ang isang labanan. Maaaring isipin na wala sa

32. Isang pista sa bansang Aleman kung saan maraming sayawan.

mga magkakaaway ang nakakalimot nito. Maaari ring isipin na ang katwiran ng pinakamalakas ang laging pinakamagaling, pati sa bayan ng mga Igorot.

Sa puntong ito, masasaksihan sa lugar ng mga Igorot ang mga gawaing tanyag noong Gitnang Panahon, lalo na ang pagsubok ng kumukulong tubig.

Pakukuluin ang tubig sa palayok. Maglalagay ang tagahatol ng isang maliit na bato na dapat kunin ng bawat sangkot sa kaso, tapos ibabalik ito sa palayok nang hindi nagmamadali. Mapapaamin ng kanyang takot, at samakatuwid ng kanyang kasalanan, ang sinumang magmadali. Kinabukasan, dadalawin ng tagahatol ang dalawang magkatunggali, titignan ang kanilang mga paltos, kung meron, paghahambingin ang lagay ng kanilang paso, at ibababa ang kanyang hatol. Mas lalala ang pangyayari kung babaling ang isa sa magkaaway sa paggamit ng armas, na sa pagkakataong ito ay sibat. Ang pag-urong ay nangangahulugan ng pagtigil ng paglilitis; maaaring humantong sa kamatayan ang pakikipaglaban. Makikita ritong hindi lamang para sa mga sibilisadong tao ang duelo.

Ngunit may isa uri ng duelo na nakakaaliw para sa akin. Ito ang pagbabatuhan, ngunit sa batuhang ito, pinalitan ang mga bato ng mga itlog. Itong makulay na batuhan ang siya ring nagpapasya ng mga pagsasakdal na may kinalaman sa pakikiapid. Mapapansin na akma ang halagang ibinibigay ng mga Igorot sa mga kaganapan ng buhay. Hindi nila ipinapahamak ang kanilang mga sarili nang dahil sa isang madamdaming bagay.

Kabanata XVII
Ang Pang-araw-araw na Buhay

Mula sa isang bundok papunta sa isa pang bundok, mula sa isang lambak papunta sa isa pang lambak, mula sa isang nayon papunta

sa isa pang nayon, natutulog ngayon sa isang pabafunan at bukas sa iba -- nagsisimula na akong masanay sa mga di-sibilisado rito. Mukha namang hindi nila kami kinamumuhian. Mas mabilis kaysa sa tunog ng mga trumpeta ang reputasyon; malamang pinangunahan na kami ng amin, dahil pagkatapos ng sandali naming pananatili, hindi na kinailangan ang pagkiskis ng mga kawayan para silyaban ulit ang apoy na aming hindi sinasadyang naapula; wala ng tabako para nguyain. Halos hindi kami natatakot na manakawan habang naghahanda para sa biyahe kung saan kaunti lang ang aming dala. Gumawa kami ng mga listahan ng ilang mga otel kung saan kami paminsan-minsan bumabalik para muling makapag-ipon ng lakas.

Sa puntong ito, itinatanong ko sa aking sarili kung bakit ako naglalakbay, at madalas kong natanong ang aking sarili nang hindi kailanman nakakakuha ng katanggap-tanggap na paliwanag. Sapat na marahil isipin na isa itong paraan ng pagtakas sa pagkakahon na nagaganap sa mga tao sa mga lungsod, na para ito sa pagtakas mula sa mekanisasyon ng pag-iral, sa mga tawiran ng tao, sa mga kaharap na gusali. Kung kanilang nanaisin, taglay ng mga lgorot, sa mga napakagandang perspektibo, ang isang kalayaang umibig na nagsisimula sa buhay. Salat sila sa materyal na yaman, at dapat isipin kung, hanggang ngayon, walang katumbas na pagkawala ng kalayaan ang yamang materyal. Kung sa bagay, hindi na nating kailangang lumayo: sang-ayon sa aking gusto, pupunta ngayon ako sa isang gubat na kaakit-akit sa akin. Ngunit, simula pagkabata, nawala ko rin ang likas na kasiyahang napapanatili ng mga taong ito hanggang kamatayan. Lahat ay nagpapasaya sa kanila, lahat ay mga dahilan para magsayawan!

Isang araw sa pagtatapos ng Mayo, habang aming binabaybay ang dulo ng isang napakalalim na bangin, nakarinig kami ng mga sigaw sa itaas. Tapos, bago pa man kami natauhan sa nangyayari, sumagitsit ang mga bato sa aming mga tenga.

Sumilong kami sa abot ng aming makakaya. Hindi na kami tinatamaan ng mga bato, at ngayon, nakikita naming nagliliparan ang

mga ito sa ibabaw ng aming mga ulo mula sa dalawang direksyon. Bumubuo ang mga ito ng isang klaseng arkong gumagalaw. Hinahadlangan kami ng mga puno ng pir na malaman kung sino ang mga namamato at kung sino ang nagpapatuloy nitong masayang batuhan. Amin ding nalaman na isang labanan ng batuhan ang nagaganap, at nagpapaulan ang mga magkakalaban ng bato mula sa magkabilang bahagi ng bangin.

Kumapit kami sa mga baging, umakyat sa gilid ng bundok na magubat at natatakpan ng mga sanga. Naalala ko na tumambad sa amin ang napakagandang mga orkidya. Subalit, mas nag-ingat kami kaysa humanga. Tiniyak sa amin ng mga taga-bayan na mas gustong maglagi ng ahas sa mga paligid kung saan namumukadkad ang mga bulaklak. Anila, ito ang nagsisilbing bantay.

Narating namin ang tuktok. May isang mahabang hilera ng mga lalaki at mga binata, sa paligid nitong taong sumisipol para sa mga bato, nakatayo roon nang walang pananggalang.

Nang may linggal at tawanan, nakita nila kaming dumarating, pero ni-minsan, hindi sila tumigil sa kanilang ginagawa. Hinahagis ng mga lalaki ang mga batong kasinlaki ng kalahati ng isang kamao, na kanilang dinadampot mula sa isang tumpok na nakalagay sa kanilang paanan, maliban na lang kung kanilang pinulot upang ibato ulit yung mismong nanggaling sa katapat. Nakakita ako ng dalawa o tatlo sa kanila na duguan ang mukha. Tumatama ang karamihan sa mga bugbog na katawan. Hindi sila humihinto sa pakikipaglaban, sa pakikipagsigawan, at paghalakhak. Mapapansin na isa itong laro at wala ni katiting na poot sa pagitan ng dalawang kampo. Kaya naman, parang mga lalaking paslit, naglabanan kami nang nayon sa nayon, gamit ang mga batong pinagpapatong-patong sa mga gilid ng kalsada ng mga gumagawa ng daan pagkatapos tibagin.

Nasa tapat, mga isang daang metro ang layo, ang parehong hilera, ang parehong masayang gawaing may parehong sigasig, ang parehong magiliw na pangangantyaw, ang parehong mga tira. Isa

itong patas na laban mula sa dalawang panig sa isang maaliwalas na lugar, walang ni-isang puno, walang kalasag. At wala ring sumusuko. Sinalakay ng mga tagabukid mula hilaga iyong mga galing sa timog sa gilid ng kanilang teritoryo; ito ang nakaugalian. Isang malaking sugat, isang matang putok, pangitain iyon ng isang magandang ani ng kamote. Hindi ko na sasabihin kung sapat na batayan ng pangitain ang pangyayari.

Bumalik kami sa nayon pagkatapos ng labanan. Nabato kami ng mga nakipaglaban nang hindi sinasadya. Dahil nanggaling sa kabila, inakala nilang isang pagsalakay ng isang panig, na labag din sa mga patakaran. Salamat sa Diyos at agad silang huminahon.

May nakapagsabi sa amin na sumusunod itong girerong duelo sa pagdiriwang ng isang cañao na tumatagal ng tatlong araw. Nakakita kami ng mga bubong na natatakpan ng isang sariwang damong natatagpuan sa bundok. Bilang mga panauhin ng isang pamilya, dumalo kami sa susunod na cañao, iyong tinatawag na Mangmang. Isa itong uri ng misang ipinagdiriwang sa hapag-kainan ng pamilya.

Pagsapit ng buwang-liwayway, pumunta ang ina sa bundok kung saan namamahinga ang mga ninuno. Sinamahan namin siya roon. Dala niya ang isang manok na nasa loob ng kulungan, kanin na nasa isang bilao, karneng baboy na nasa banga.

Nang makarating dito sa lugar ng mga panalangin, nagsiga siya ng mga sanga, inilagay ang banga sa ibabaw nito, itinaas ang kanyang patpat, tinawag ang mga kaluluwa at nanalangin sa mga ito na pumunta sa bahay kung saan naghahanda ng alay ang kanyang anak na lalaki. Tinanggal ang kanin mula sa bilao, ang karne mula sa banga, at inanyayahan ang mga kaluluwa na kumain. Bumaba ang ina mula sa bundok at sinundan siya ng mga espiritu.

Nakarating siya sa kanyang bahay. Inalis ng anak na lalaki ang manok mula sa kulungan at dahan-dahan itong pinatay sa

pamamagitan ng paulit-ulit na paghampas sa mga pakpak nito.

Kinuha ng matandang ama ang patay na manok at habang iniaangat niya ito sa dulo ng kanyang braso, siya naman ang tumawag sa mga ninuno. Hiniling niya sa mga ito na palakasin ang kanyang mga anak, na protektahan sila mula sa mga pagsalakay ng mga kalabang anito, na bigyan ang mga ito ng mga baka para maaari nilang sambahin muli ang mga ninuno sa pamamagitan ng ibang Mangmang.

Pagkatapos, sinunog niya ang mga balahibo at saka biniyak ang manok, sinuri ang laman-loob kung saan nakatala ang mga pangitain. Dahil matingkad ang pagka-pula, nasiyahan siya sa laman-loob. Tanda sana ng kamalasan kung naging bahagyang malabo o kung madaling mapansin ang mga ugat.

Niluto ang manok sa isang banal na banga na ang sabi sa amin ay tinatawag na Ngilian. Inilalagay ito sa isang lutuang ikinabit sa harap ng bahay para lamang sa naturang gamit. Kapag luto na ang manok, inilalagay ito sa isang bilaong tinatawag na Ligo. Inilalatag ang kanin, pati ang manok at ang baboy, at pagsasaluhan ito ng lahat pagkatapos. Bago magsimula ang pagkain, tinatawag ng ama sa pangalawang pagkakataon ang mga espiritu. (Isa itong uri ng panalangin bago kumain.)

Maingat na kinakain ang pagkain: hindi dapat kumalat ni isang butil, ni isang patak nitong alak na gawa sa tubo na isinasalin sa mga mangkok na palayok, sa takot na malasin. (Maaalala rito ang komunyong ng mga nananampalataya.)

Maya-maya, ang mga biyenang naman ang tatanggap ng kanilang bahagi ng pagkain. Dagdag dito, makikisalo rin sila sa hapunan. Buong gabi, nagniningas ang apoy at nagliliwanag ang loob ng bahay. (Maaalala rito ang apoy ng mga birhen, ang lampara ng altar.)

Gustong malaman ng ama kung may alitaptap o ahas na dumating para gambalain ang gabi. Walang dumating at maayos ang lahat. Kung hindi, kakailanganing magsimula ulit.

Ang sumunod na araw ay ang araw ng cañao na tinatawag na Patay, kung kailan nagbibigay ang mga pari sa Diyos na Lumawig sa isang maliit na banal na gubat ng isang alay ng mga baboy na pagsasaluhan pagkatapos ng mga tao pagkatapos.

Isa pang cañao: Changtey. Nagdadasal sa Diyos ang mga magbubukid upang umihip nang banayad ang hangin, upang lumayo ang mga ahas, at upang mapunta na lamang ang sakit sa mga kalapit na nayon. (Taos-puso ang kahilingang iyon.)

Nagpaalam kami sa mga taong nag-imbata sa amin. Nakaupo at patuloy sa pag-uusap, naninigarilyo ang mga lalaki gamit ang kanilang maiigsing pipang gawa sa tanso, na pinalamutian ng mga ngipin ng tao at mga ngipin ng hayop. Pagsapit ng Oktubre, iaalay ang cañao para maging mapayapa ang mga bagyo. Isa pa, ang Puchong, sa Nobyembre: isang lalaking inatasan ng mga tao ang magkakalat ng bigas sa isang ukang iginuhit sa harap ng kanyang pinto. laalay ang mga baboy pagkatapos nito.

Maaari ngayong asahan ang isang magandang buwan, at dagdag dito, tutubo mula sa lupa ang palay at magiging handa sa paglilipat ng taniman. Umaasa nang hindi naiinip. Pagkatapos, ilalagay ang mga butil sa magandang puwesto. Gaganapin muli ang mga cañao na siyang buod ng mga pagdiriwang ng paggawa, sapagkat wala ng ibang gagawin sa mga bukid hanggang sa buwan ng Hunyo. Magpapahinga sila nang tatlong buwan bilang pagtalima sa mga seremonya na sa kabuuan ay tinatawag na Inna-na.

Hindi bababa sa tatlong araw ang Lifun: may mga pinatay na baboy na ipinapamigay sa mga matatandang dumalo. Sozok: mga baboy na halinhinang inaalay, niluluto tuwing gabi, kinakain pagsapit ng hatinggabi, kumakanta ang mga lalaki ng awit na Ayeng, isang uri ng pagdiriwang sa bisperas.

Mangmang ulit, kasama ng mga biik at mga manok.

Apoi: ang pista ng mga bukid, na nagaganap simula umaga, at walang ni-isang nakakalimot dito. Mga binata at dalaga, mga batang lalaki at babae, suot ang kanilang magagandang paha, ang kanilang magagandang bahag, nagdarasal sila upang maprotektahan ang ani mula sa mga ibon, daga, at baha. (Maaalala rito ang mga *Rogation*³³ ng simbahang Katolika.) Nag-aalay sila ng mga manok, karne, at alak.

Kachiw: nangingisda ang mga lalaki at mga binata sa mga ilog, nangangaso ang mga dalaga ng mga ahas sa gubat, at dadalhin ng bawat isa ang kanilang mga huli sa sariling pamilya o sa mga nag-anyaya sa kanila para sa Apoi.

Ang huling cañao ay ang alay kay Lumawig, ang dasal para sa kalusugan ng mga tao.

Hindi ko binanggit lahat, masyado nang mahaba. Ngunit nasa ganitong mga pag-aabala --- iyon ang ikinagagalak kong sabihin, bagaman natagalan --- iginugugol ng mga lgorot ang mga araw at mga taon, isang pagsasalit ng trabaho at ng pagsasaya na nais tawaging mga alay. Isang grupo ng mga tao, na kahanga-hanga sa aspetong ito, na hindi nakatuon sa mga bagay na bumubuo sa kung anong mahalaga sa buhay ng mga taong sibilisado, na nais kong tawaging masidhing pagtatrabaho upang makamit ang ilang kagamitan. Maagang itinanim ang palay. Kumakain nang kaunti ang baboy. Sapat na ang maupo sa ilalim ng puno ng pino, panoorin ang pag-agos ng tubig, patugtugin ang plawta gamit ang ilong, o kahit ang pag-isipan ang mga bugtong: “isang maliit na bahay, bukas gabi at umaga...ilong. May apat na paa noong maliit, dalawa nang lumaki, at tatlong nang tumanda...tao.”

33. Isang uri panalangin na dinarasal bago ang pagdiriwang ng pag-akyat ni Hesus sa langit.

Para sa gustong makaalam, heto ang bugtong ng mga Igorot ayon sa kanyang pagkakabigkas:

(Opat iki'na si haban --- o'gna Dual! no dumaka 'I Awni kad trimolo no malakay...Ta go.)

Isa pang tanong:

“Sanay siyang kumain ng mga mababaho't itinagong pagkain; kinakain lamang niya ang mga ito kapag sila'y bumaho...libingan.”
Medyo nakakadiri iyon.

Sa lahat ng aspeto, maaaring kainggitan ng mga manggagawa, ng mga marurunong, ang buhay ng mga di-sibilisadong Igorot. Kahanga-hangang yamang mula sa mga taong ito, mga yamang halos hindi kilala ng mga tao sa Kanluran. May mga libangan itong mga katutubo...Mayroon din silang pilosopiya, at ipinapaalala nito sa akin na ilahad ang kuwento ng babaeng taksil. Heto.

Kabanata XX
Mga Kaugalian para sa Namatay

Isang umaga, sa Lubuagan na isang uri ng lugar na palubog, kung saan ako labis na nagdusa dahil sa init, may namatay na isang batang babaeng mga anim na taong gulang. Nagsimulang magluksa ang ama at ina. Nagpuntahan ang mga kapitbahay.

Katulad ng lahat ng mga bata, nabuhay ang batang babae nang hubo't hubad o halos hubad. Anong damdamin ang nagtutulak sa mga Kalinga na bigla na lang damitan ang mga yumao? Sinuotan ang batang namatay ng isang palda, isang pang-itaas na gawa sa isang telang parang jersey, at isang puting gora. Pagkatapos, inupo siya sa isang silyang gawa sa mga suwi ng kawayan. Nakapikit ang mga mata, bahagyang nakabuka ang bibig. Nakapatong sa dibdib

ang baba. Inilagay ang dalawang kamay sa mga hita. Mistulang buhay ang bata, pero siya ay patay.

Mabilis na kumalat ang malungkot na balita. Nagdala ng mga regalo ang mga kaibigan.

Hindi lamang sila sa Lubuagan nanggaling, ngunit pati sa mga kalapit na nayon, hindi lamang sa unang araw ngunit sa pangalawa at pangatlo rin. Hangga't pumupunta o maaaring pumunta rito ang nakikiramay, mananatili ang bata sa kanyang upuan. Panahon na ng tag-init, at pinupuno ang kubo ng nakakahilong amoy ng pag-agnas ng bangkay. Ngunit ang mga ritwal ay mga ritwal. May kainan at inuman.

Sa huli, inilagay nila ang bata sa kabaong.

Isang matanda ang namatay, isang ninuno, isang patnyarka. Nagtipon-tipon kinagabihan ang mga lalaki, mga babae, at mga bata, at inawit nila ang bikbik, o sa madaling salita, ang kanta ng mga patay. Utang ko kay R.P. Billiet ang salin na ito:

Tinumba na ang mayabong na matandang roble.
Patay na ang dakilang Mâle
Tinumba ang mataas na puno ng maraming prutas.
Patay na ang mayamang pinuno.

Heto ang matandang lalaking nakaupo at tuwid sa Upuang-para-sa-patay-ng-mga-mayayaman;

Kammandag!
Siya ang narito, nakaupo nang tuwid.
Bumaba siya sa Kalaliman.
Kinagat siya ni Atotowado, ang matabang bulate.
Doon sa itaas, tinanggap siya ni Atinglalo,
Atinglalo sa mga mata ng mga tala.

Natuklasan ang mga momya sa mga kuweba. Mayroon pa ngang lapastangang potograpo na inilabas sa kuweba ang mga ito upang bumuo, sa ilalim ng liwanag, ng isang grupo, isang klase ng lupon ng mga payat na tao na maaaring makita na mas nakakatakot.

Sinasabit minsan ng mga Igorot ang mga bangkay sa taas ng isang bahay na gawa sa kahoy. Pinapausukan nila ang mga ito para pangalagaan (katulad na katulad ng pagpapausok ng mga baboy at mga tamban) bago nila inaayos ang mga ito sa loob nitong mga kuweba. Hindi ko na nagawang alamin kung nagaganap pa rin ang kakaibang gawaing ito.

Ngayong araw, ginagawa nila ang paglilibing sa isang paraang karaniwan. Inilahad ko na rin kung paano inilibing nang nakaupo ang mga biktima ng mga namumugot ng ulo sa bukid na pinakamalapit sa nayon ng mga pumatay.

KABANATA XXVI
Ang mga Minahan ng mga Igorot

Dati, nasa anyo ng isang malaking puno ang ginto, na ang mga sanga ay umaabot sa langit. Ibinabaon ito sa lupa kapag namatay. Binubuo nitong mga sanga ang mga repositoryo ng ginto. Nahanap ang ilan sa mga ito. Ngunit nananatiling tago sa mas malalim na bahagi ng lupa ang katawan ng puno.

Malaki raw ang pagkakaiba ng mga paraan ng pagmiminang ginagamit ng mga Igorot sa mga modernong paraan. Ngunit, kaya na ng mga katutubo na pangasiwaan ang mga mineral, at ito ang patunay ng 'di-matatawarang diwa ng pagsusuri pati ng pagiging maparaan. Matatagpuan sila sa kahabaan ng mga ilog kung saan nila tinatanggal ang buhangin, at sa gilid ng mga bundok na kanilang binubutas para sa mga lagusan.

Mga anak marahil ng mga unang mananakop mula sa timog ng Asya ang mga Igorot. Mababanaag sa kanilang mga kaugalian ang mga bakas ng kulturang Malay. Walang dudang lulan ang mga minero ng mga barkong pandigma ng mga Tsino.

Mapangahas at matalinong tagahanap ng ginto ang mga kasalukuyang minerong Igorot, na sa iilang tribo lamang matatagpuan. Ang kapayakan ng kanilang buhay ang nagpapahintulot sa kanilang pangasiwaan ang mga mababang-uri ng mineral na hindi kasingmahal minahin kumpara sa isang malaking proyekto. Nakakatuwang banggitin na halos hindi gumawa ang mga Amerikano ng lagusan labas sa mga lupaing pinaniniwalaang repositoryo ng mga Igorot.

Madalas mag-isang magtrabaho ang mga minerong Igorot. Kung magugrupo-grupo sila, ito ay para pantay na paghatian ang kanilang mga nakuha. May panahon ang kanilang pagmimina; bumabalik sila sa mga bukid kapag panahon ng pagsasaka.

Matagal nang gawa sa matigas na kahoy ang kanilang mga kagamitan. Mayroon din silang mga pala at mga sinsel na gawa sa kahoy. Nagma-may-ari rin sila ng mga martilyong gawa sa bato. Ngunit alam din nilang gamitin ang bakal; magagaling silang panday. Pinapainitan nila ang bareta ng bakal sa bagang pinananatili nilang buhay sa tulong ng pang-ihip na gawa sa dalawa o apat na kawayang nagsisilbing mga piston, o sa tulong ng isang uri ng pamaypay na gawa sa mga pinaghiwa-hiwalay na tangkay.

Gamit itong mga simpleng kagamitan, gumagawa ang Igorot ng mga hukay na binabagtas ang kahabaan ng repositoryo ng ginto. Hindi matibag ang bato? Pinapainitan ito ng Igorot at saka bubuhusan ng tubig. Ang biglang paglamig ang magpapabiyak sa bato.

Paliku-liko ang karamihan ng mga lagusan --- tulad ng repositoryo mismo. Sinusuportahan ng mga Igorot ang bubungan at mga pader gamit ang mga poste. Itinutuloy nila ang lagusan hanggang sa sandaling napipilitan silang huminto o bumalik dahil sa katigasan

ng bato, o kahit ng bulwak ng tubig. Tinitiiis nila ang maruming hangin hanggang sa hindi na magningas ang kanilang sulo. Sa katunayan, ginagamit nilang ilaw sa ganitong dilim ang mga sulong gawa sa mga malalagkit na pinong kanilang sinisindiha, kung sila’y mapalad, gamit ang mga posporo. Ngunit tulad ng lahat ng katutubo, alam nila kung paano gumawa ng apoy gamit ang puyusan, pati sa pamamagitan ng mabilis na pagkiskis ng dalawang tangkay ng kawayan.

Tuwing lalayo sila sa lagusan, naglalagay sila sa pasukan ng isang krus na gawa sa kahoy; nais iparating nito na mapupunta sa iyo ang sumpa ng mga anito kapag iyong pinasok ang lagusan.

Dinadala ng mga Igorot ang mineral gamit ang mga kaing o mga katawan ng punong tinanggalan ng laman at itinatali sa mga kalabaw. Ang mga babae ang inatasang magbukod ng mga ito; dahil sa kanilang kasanayan, kaya nilang tanyahin ang mineral sa isang tingin. Pagkatapos, tinitibag nila ang mga bato sa patag na bahagi ng isang malaking bato, pinupulbos ang mga ito gamit ang isang rodilyo.

Dinadala nila itong pulbos sa lugar na may umaagos na tubig at, lagi sa isang patag na bahagi na karaniwan na may kuwadrang gawa sa kahoy, binabasa ito ng tubig at ginagawang putik sa tulong ng isang batong kasinlaki ng palad. Ito ang bumubuo sa gilingan ng mga malalaking minahan, ibinalik sa pinakapayak nitong anyo.

Dinadala ng mga babae ang putik na ito sa guwang ng isang labangang gawa minsan sa simpleng balat ng kahoy. Hinahayaan nila itong lumubog nang dahan-dahan sa tubig habang patuloy na hinahalo nang paikot. Dahil iba ang kapal at bigat nito, humihiwalay ang ginto mula sa gangue³⁴; pinalulubog ulit sa ilalim ng lalagyan iyong maaaring lumutang sa pamamagitan ng pagdadagdag ng katas ng tabako. At ilalagay ang mga mahahanap na kumikinang sa pinilas na bahagi ng puno ng niyog o sa isang bahagi ng kawayan.

34. Walang halagang materyal kung saan matatagpuan ang batong mineral.

Iniinit rin ng manggagawa ang mineral bago ilagay sa gilingan, o hinahaluan ito ng asin na tinitiyak nilang nakakatulong sa paghihiwa-hiwalay nito. Sa pamamagitan ng mga simpleng proseso, kinukuha nila ang isang bahagdan ng umangat na ginto, na kanilang tinutunaw sa mga platong palayok sa ibabaw ng mga nag-aapoy na uling, at nililinis sa pamamagitan ng paghahalo rito ng mga timplang gawa sa pampaalsa at isang uri ng luntiang halaman. Nakalagay ang lahat ng ito sa isang piraso ng bituka ng baboy.

May ilang mga lgorot na talagang mahusay sa paggawa ng mga haluang metal ng mga bakal, ginto, pilak, at tanso.

Tulad ng aking nabanggit, tinitipon din nila ang ginto mula sa mga ilog na dumadaloy mula sa mga matataas na lugar. Nagtatayo sila para rito ng mga kanal na may mabatong ilalim; naiipon ang ginto sa mga bitak. Nagtatayo sila ng mga ipunan ng tubig at naghuhukay ng mga kanal para sa mga pangangailangan ng kanilang gawain.

Ginagawa nila ang mga bloke ng bakal, na kanilang ibinebenta, pati ang mga alahas at mga palamuti para sa sarili nilang gamit: kuwintas, hikaw, pulseras, pinggan, imahen ng mga kalabaw at ng mga baboy.

Sa madaling salita, hindi na bago sa kanila ang gawaing ito; bahagi na ito ng kanilang buhay noon pa. Dagdag dito, tulad ng bawat pangyayari sa buhay, ginagawa nila ito nang may diwang panrelihiyon. Dahil pag-aari ng mga anito ang ginto, hindi ito yayabong sa lupa nang walang pahintulot at pakikipagtulungan ng mga anito. Ikinuwento ni G. Laurence L. Wilson, isang prospektor, na siya kong pinagkaka-utangan para sa karamihan ng mga detalyeng ito, na mamimili ang lgorot, na nakatuklas ng isang bitak sa batong may deposito ng mineral, sa pagitan ng pag-aalay ng isang daliri sa kamay o sa paa, at sa pagdiriwang ng isang cañao.

“Ngunit hindi kami kukuha ng inyong ginto kung hindi kami

nagugutom,’ sabi ng namumuno sa seremonya. ‘O anito, tanggapin niyo bilang kapalit itong baboy, kinuha namin para sa inyo.’”

Pagkatapos nito, papatayin ang baboy, lulutuin, at kakainin.

laalay ang parehong cañao sa sandali ng pagtunaw ng ginto; ito’y para hindi mawalan ng ni katiting na ginto.

Ginagawa rin ito upang makaakit ng ginto. Para rito, papatay ng isang baboy (nakakahanap ng baboy para sa bawat pagdiriwang ng cañao), pakukuluan ito, kasama ng isang kurot ng ginto, ilalagay ang maraming piraso ng karne sa lagusang binabasa rin ng dugo. Aalis at hindi iinom ng alak na gawa sa bigas. Walang papasok sa lagusan sa susunod na araw; ito ang araw ng pagdating ng ginto.

Nakakatuwang pag-aralan itong ibang pamahiin. Hindi makikipagsiping sa kanyang asawa ang minerong gustong palarin sa panahon ng paghahanap ng ginto. Kapag nakita niya ang bitak sa batong may mineral at kanya itong tinibag, samakatuwid ay gumagawa siya sa putikan, kakain lamang siya ng mga ulam na may baboy at may kalabaw, ngunit walang baka dahil hindi natutulog sa putikan ang baka. Mapapansin ang parelelismo. Hindi ko masabi kung bakit umiiwas sa pagkain ng sibuyas ang minerong ito, bagaman nakabaon sa lupa ang sibuyas. Kapag kumain nito ang Igorot sa anumang pagkakataon, at kasapi siya ng isang grupo, hahampasin siya ng latigo at paaalisin ng kanyang mga kasama. Kasunod nito, mag-aalay sila ng cañao. Kung hindi, bilang parusa sa paglapastangan, hindi babalik ang ginto sa bato kung saan ito tinanggal ng mga anito. Idadagdag ko na walang sumisipol ni kumakanta sa isang lagusan (maaaring magalit dito ang mga espiritu), at bawal sa mga babaeng hakbangan ang mga kagamitan. Mahihilo sa kakahula ng nakatagong kahulugan nitong huling atas.

Hindi na kailangang banggitin na may silbi sa lugar na ito ang mga ganitong pamahiin, tulad sa ibang lugar, pero mas lalo na rito. Kapag tumawid sa kanyang daraanan ang isang ahas o isang ibon,

babalik ang minerong Igorot at magsusumamo sa mga anito. Subalit, kung lumilipad patungo sa kanyang direksyon ang ibon, mabuti ang pangitain, magiging maganda ang araw.

Heto ang proseso na magtuturo sa minero tungkol sa dami ng ginto ng isang bato: kukuha siya ng manok, papatayin ito, bibiyakin, susuriin ang apdo. Nangingitim ba ang likidong narito? Swerte. Maputla ba? Malas.

Minsan, magpapakita ng matinding kabaitan ang isang anito sa tao. Magpapakita ang anito sa taong pinalad, habang ito ay natutulog, bilang isang malaking apoy, at sa pamamagitan ng isang aso, baboy, kalabaw, ibibigay din sa tao ang impormasyon tungkol sa lugar kung saan nito mahahanap kinabukasan ang pinayabong na batong may mineral. Malalim ang bitak sa batong may mineral kung nananatili sa taas ng hangin ang apoy; nasa mas mababaw na bahagi ito ng lupa kung nananatili sa ibaba ang apoy. Makakapagbigay ng maraming halimbawa ng bisa nitong mga pangitain; dahil sa mga ito, natuklasan ang mayamang minahan ng Dugon, pati ang sa Paktil.

Isang lalaking nagngangalang Mismisan mula sa Tabio ang nakatuklas, at inabisuhan ng isang anitong may puting buhok at may manipis na balbas, ng isang tumpok ng ginto sa itaas ng kanyang lagusan. Maingat niyang ipinagdiwang ang mga alay noong bukung-liwayway. Ngunit si Magastino, isang minero ng Suyoc, na biniyayaan ng isang kahalintulad na pangitain at inudyok lamang ng pagnanais na kumita, ay nakalimot na magpasalamat muna sa mga espiritu. Nahanap ni Magastino ang ginto na ipinaalam sa kanya, ngunit, simula sa gabing iyon, kanya ring nakuha ang sakit, at ang kamatayan pagkalipas ng dalawang araw. Iyon ang mga kapalit ng hindi pagtalima sa relihiyon.

Maraming ginto dati sa Tublay. Isang araw, nakitang dumaan ng mga tao mula sa bayan ang isang usang ginto, na kanilang sinundan at lumubog sa lupa. Lalong naging tiyak ang pangitain nang nakapag-ipon ang mga tao ng mga dumi ng hayop, at ginto ang mga duming ito. Dumating ang mga Amerikano. Tinibag nila ang

bato gamit ang dinamita. Tinakot ng malaking pagsabog ang gintong lalong lumubog sa lupa. At ngayon, parating nagmamadali ang mga Amerikano upang hanapin ang ginto ng Tublay...

Sa Antamoc, isang nagngangalang Franza ang nakasalubong sa kanyang dinaraan ng isang gintong kalabaw na nagbigay sa kanya ng isa sa mga sungay nito.

Sa Sangilo, nagpakita ang ginto sa anyo ng isang baka. Sa Tabio, sa anyo ng isang baboy.

Ngunit minsan, gusto ng mga anito na isara ng mga minero ang kampo, at walang nakakaalam kung bakit. Marahil dahil sa pagiging ganid. Maaari lamang tayong magkaroon ng konting kaalaman tungkol sa pag-iisip ng mga yumao. Nagpapakita ang yumao sa gabi, tangan ang kanyang maikling pananalita; susunod ang mga Igorot kinabukasan. Sa Aginteg, may isang malaki at maunlad na minahan, at may mga palayan sa buong paligid. Ngayon, isa na lamang itong lugar na hindi nalilintang, isang lupang natatakpan ng mga bloke ng bato.

Heto ngayon ang ibang kuwento.

Sanggunian

Andres, Tomas. *Understanding the Values of the Bontoc and the Bakun Igorots*. Quezon City: Giraffe Books, 2004. Print.

Bullard, Alice. *Savagery and Civilization in Paris and the South Pacific, 1790-1900*. California: Stanford University Press, 2000. Print.

Cawed, Carmencita. *The Culture of the Bontoc Igorot*. Manila: Communication Foundation for Asia, 1981. Print.

Claerhoudt, Alfonso. *The Songs of a People: Igorot Customs in Eastern Benguet*. Baguio City: Catholic School Press, 1966. Print.

De la Gironière, Paul. *Twenty Years in the Philippines*. Manila: Filipiniana Book Guild, 1962. Print.

De los Reyes, Angelo at Aloma. *Igorot: A People Who Daily Touch the Earth and the Sky*. Baguio City: Cordillera Schools Group, 1986. Print.

"Igorot." Britannica.com. Huling inedit noong March 26, 2015. <http://www.britannica.com/topic/Igorot>. Web.

Jenks, Albert Ernest. *The Bontoc Igorot*. Manila: Bureau of Public Print, 1905. Print.

Jouglet, René. *Au Coeur Sauvage des Philippines*. Paris: Bernard Grasset, 1934. Print.

----. *The Lost City: Filipino Fact and Fancy. Isinalin ni Warre Wells*. London: R. Hale and Co., 1937. Print.

Montano, Joseph. *Voyage aux Philippines et en Malaisie*. Paris: Hachette, 1886. Print.

"René Jouglet." Kinonsulta noong 12 August 2012. www.gommegnie.edu. Web.

Scott, William Henry. *The Discovery of the Igorots: Spanish Contacts with the Pagans of Northern Luzon*. Quezon City: New Day Publishing, 1974. Print.

----. "The Word Igorot." *Philippine Studies*. Manila: Ateneo de Manila University, 1962. Print.

Stovall, Tyler at Georges Van Den Abbeele. *French Civilization and Its Discontents*. Maryland: Lexington Books, 2003. Print.

"The Gardener of Argenteuil." IMDB.com. Kinonsulta noong July 30, 2015. <http://www.imdb.com/title/tt0059328/combined>. Web.

"The Igorot People – Bontoc, Ibaloi, Isneg (or Apayao), Kalinga, and Kakanaey."

Mandirigma.org. January 12, 2012. <http://mandirigma.org/?p=1312>. Web.

Vinay, Jean Paul at Jean Darbelnet. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology of Translation*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Co., 1995. Print.